

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на

Стела Петрова Стефанова

на тема

„РАЗРАБОТВАНЕ НА МОДЕЛ ЗА ИНТЕГРИРАН КУЛТУРНО-ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ НА БАЗА РИМСКО АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО В СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ”

за получаване на образователна и научна степен „ДОКТОР“
по професионално направление
Професионално направление 4.4. Науки за Земята;
Научна специалност: „География на рекреацията и туризма“
с научен ръководител: доц. д-р Вера Николова

от проф. д.н. Ваня Б. Лозанова-Станчева,
Институт за балканистика с Център по тракология при БАН

Становището е изготвено на основание на решение на научното жури от 14.12.2020, формирано със Заповед №РД 38-574/03.12.2020 г., въз основа на чл. 4 от Закона за развитието на академичния състав в Република България, във връзка с §7 от Преходните и заключителни разпоредби на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, решение на Факултетния съвет на Геолого-географски факултет от 24.11.2020 с протокол №13.

Стела Петрова Стефанова е получила образователни степени „бакалавър по Археология“ (2006-2010) и „магистър по Археология“ (2010-2012), а в периода 2013-2016 г. – „магистър по Културен туризъм“ в СУ „Св. Климент Охридски“. В периода септември 2014 – март 2015 е провела специализация в Università degli Studi di Padova. Дисертантката е представила цялата необходима документация, която отговаря на изискванията за защита на дисертационен труд и за получаване на образователна и научна степен „ДОКТОР“.

Дисертационният труд на Стела Петрова Стефанова (261 страници текст, 10 страници библиографията със 146 статии и изследвания; 68 нормативни документи и стратегии; 32 интернет-сайтове; 26 информационни източници; 11 приложения, 25 таблици и автореферат) следва една вътрешно усложнена и богата многоделна структура от Увод, 6 части и заключение.

Избраната от дисертантката тема за дисертационен труд разкрива и утвърждава нов широк и продуктивен изследователски хоризонт с автентичен културен потенциал, излъчващ

неизчерпаеми икономически ресурси. Културното наследство има множество употреби и тълкувания, които значително усложняват всяка оценка на неговите поливалентни социо-културни функции. То може да бъде интерпретирано като социална конструкция не само в рамките на културата, но и на икономиката. Голямо предимство е обстоятелството, че изследването е подплатено от лични наблюдения и впечатления, теренни проучвания, анкети.

Уводът въвежда в проблематиката на настоящето изложение, излизайки от основанието за избора на темата; мотиви за извършване на изследването; обект и предмет на изследването; цели и задачи на изследването; задачи и методика на изследването; структура на изложението и източници. Дефинирани са териториалният и времеви обхват. Ясно е формулирана целта на изследването, фокусирана върху разработването на „концептуален модел за интегриран културно-туристически продукт на база римско недвижимо и движимо археологическо наследство в Северозападна България с оглед диверсификация на туристическото предлагане.“

Напоследък все повече изследователи разглеждат проблемите, свързани с растежа на туристическата индустрия, в контекста на ограничените налични ресурси в бедни на атрактивни културно-исторически и природни ресурси региони, посредством създаването и предлагането на конкурентноспособен комплексен туристически продукт. Много от тях се обединяват около твърдението, че устойчивото развитие на туристическия продукт, чиито природни, културни и социални характеристики са специфични за всяка страна и регион, е единственият начин да се осигури бъдеще за всички участници в туризма. Важен момент е усилието към глобализиране на локалното и локализиране на глобалното, за да се създаде иновативен туристически продукт, включващ културно-историческото наследство като интегрален структурен елемент. Предлагания дисертационен труд е едно доста смело навлизане в тази сфера на мислене и дирене, насочвайки вниманието към Северозападна България.

С ЧАСТ I: Теоретична и методологическа рамка на изследването изложението започва с терминологични и методически уточнения, които са важни за едно такова сложно и комплексно изследване. Щрихирани са основните функционални понятия, дефинирани в нормативните документи и интерпретиращи КИН. Акцентът е поставен върху терминологичния апарат, свързан с културно-историческото наследство и културните ценности в тяхното отношение към и в контекста на културния туризъм. Дефинирана е прецизно и методологическата рамка на

изследването. Тук само бих добавила, че продуктът на културния туризъм е съставен не само на основата на културното наследство (с. 24), но и на съвременната култура, въз основа на която се генерират редица модерни форми като разновидностите на медиен туризъм, кинотуризъм, и т.н. Приведени са паралели от световни туристически практики, свързани с римско археологическо наследство, което допълва параметрите на евентуалното моделиране на един интегриран културно-туристически продукт на база римско археологическо наследство.

Сериозен приносен момент в дисертационния труд като цяло е въвеждането и използването на лични наблюдения при теренни проучвания (обхождания на археологически обекти, музеи и други туристически обекти), инвентаризация, анкети чрез писмен въпросник и интервю (структурирано и полуструктурирано), което предлага надежден емпиричен материал не само за настоящото, но и за бъдещи проучвания.

Във II част на дисертационния труд (**Анализ на римското археологическо наследство в Северозападна България**) дисертантката предлага анализ на обекта на изследване, римското археологическо наследство, намиращо се на територията на Северозападна България. Изложението следва компетентно научните и археологическите изследвания по темата, илюстрирано с атрактивни карти, схеми и снимков материал. Селектирани и систематизирани са респектиращо огромен брой археологически обекти, описани в специализираната научна литература, като потенциален ресурс за интегриран туристически продукт, разпределени в две групи – обекти, които са част от отбранителната система на Дунавския лимес, и обекти във вътрешността на района, на юг от р. Дунав, които от своя страна са групирани и от гледна точка на класификацията им като движимо и недвижимо КИН. Подборът на обектите, допустими за включване в културно-туристическия продукт, е направен въз основа на степента им на проучване и изследване на терен (археологически разкопки), както и степента на тяхното експониране и социализиране.

Част III. Предпоставки за разработване на интегриран културно-туристически продукт на база римско археологическо наследство подлага на анализ актуалното състояние на недвижимите обекти на РАН и музеите (движимо наследство, позиционирано в музеи и музейни сбирки) като действащи туристически обекти и като евентуално тематично ядро в туристическия продукт. Прецизно са систематизирани недвижимите археологически обекти с акцент върху социализираните археологически обекти и музеите и музейните сбирки като туристически обекти, което е надеждна изходна база за моделирането на един туристически продукт.

Следва анализ на основните предпоставки за разработване на интегриран културно-туристически продукт, систематизирани според възприетата от дисертантката класификация на туристическите ресурси. Богатата информация в този раздел е и добра предпоставка за моделиране на комплексен туристически продукт. Таблиците, илюстриращи изложението, предлагат богата информация и задълбочен сравнителен анализ на първичните и вторичните елементи на туристическите ресурси в региона.

В част IV са идентифицирани и задълбочено изследвани ролята, мненията и нагласите към разработване на туристически продукти на Заинтересовани страни от включване на римското археологическо наследство в интегриран културно-туристически продукт.

Подчертан приносен момент в тази част на изследването са подготвените и проведени на два етапа собствени анкетни проучвания на дисертантката: две устни интервюта и пет анкетни проучвания с писмени въпросници. Част от резултатите са представени във вид на аналитични фигури. Емпиричната информация е безценна и с огромен потенциал за по-нататъшни изследвания и разработване на конкретни туристически продукти.

Абсолютизирането на материалните аспекти на КИН и подценяването на нематериалните му компоненти свежда най-често туристическите продукти до интегриране на археологически обекти в маршрути. Това би обяснило скептицизма и резервираността на някои от заинтересованите страни. По инерция у нас културно-историческите ресурси, респ. археологическите – без да се контекстуализират – се идентифицират с туристическия продукт, като се пропускат спецификите на технологията и алгоритмите на неговото изготвяне. На този стадий от развитието си българският туризъм продължава да поддържа конкурентността си предимно на базата на първичните ресурси. Но главна цел вече би следвало да бъде разширяването на предимствата му чрез прилагане на устойчивост и иновативни технологии в предлагането на комплексни туристически услуги, в които туристическата анимация има интегрални функции.

Изследването на мотивациите за предприемане на едно туристическо пътуване неотменно акцентира върху степента на образование и търсенето на самоактуализация. Тези чувствителни промени в потребителското търсене и създаването на нови знания и опит се превръщат в доминиращ фактор за развитие на икономиката, респ. на туристическия бизнес. Затова и проучването на предварителната информираност на заинтересованите страни по отношение на предлагания туристически продукт е важен елемент на диференцирания маркетинг при сегментирането на туристическия пазар. Внимателното проучване на целевите

клиентски профили позволява да се направи продуктът възможно най-привлекателен за определени групи потребители.

Полезна стъпка в процеса на анализ е дефинирането на **ограничаващите фактори за създаване на интегриран туристически продукт** (3.2.8.) чрез предложените 15 фактора в четири възможни опции. Изведените от изложението и от направения анализ изводи очертават съответните **Роли на заинтересованите страни** (3.2.9) и **Възможности за сътрудничество между заинтересованите страни** (3. 2. 10), дефиниращи необходимостта от по-ефективно сътрудничество между местната власт и собствениците на места за настаняване, от една страна, и от друга, между местната власт и посредническите туристически фирми. Въз основа на интерпретацията на резултатите от анкетите и проучванията дисертантката е систематизирала основните изводи и обобщения.

Във висока степен е приносна част **V. Комплексна оценка на римските археологически обекти, музеите и общините за включване в интегриран културно-туристически продукт**, както от гледна точка на общата методологическа рамка и дефинирането на критериите и индикаторите за оценка, така и от гледна точка на направените констатации и заключения. Изследването тук е допълнено хармонично от множество таблици, систематизиращи и илюстриращи резултатите от анализа на римското археологическо наследство в контекста на туристическите ресурси.

Въз основа на комбинацията от оценките дисертантката предлага окончателна класификация на недвижимото археологическо наследство като ресурс, където обектите са разпределени в пет групи (Табл. 22, с. 212). Въз основа *оценката на готовността на недвижимите археологически обекти, музеите и общините за включване ИКТП* е направена класификация също в 5 групи на всички първоначално заложи обекти (недвижими археологически обекти, музеи и общини) (Табл. 23, 24, 25). Предложено е **разпределение на обектите за включване в интегриран културно-туристически продукт**.

Успешна кулминация на изследването е част **VI. Концептуален модел за интегриран културно-туристически продукт на база римско археологическо наследство в Северозападна България**, която предлага един иновативен и ефективен подход към очертаната проблематика. Въз основа на цялостния анализ в изследването и оценките за състоянието и атрактивността на ресурса, готовността на римските археологически обекти и музеите за включване в ИКТП, нагласите на заинтересованите страни и готовността на общините да предлагат туристически услуги и управляват процесите в туризма дисертантката извежда основните оси на интеграция:

- Оси на ниво ресурс;
- Оси на ниво функции;
- Оси на териториална интеграция;
- Интегрирано управление на ИКТП.

Очертаването на клиентския профил при сегментирането на туристическия пазар за предлагания ИКТП, обаче, е лишен от ясен маркетингов подход и прилагането на комплекса от критерии за сегментиране. Предложените таргет-групи са очертани само на база на персонален интерес към римското археологическо наследство. Би било подходящо да се фокусира вниманието върху моделите за дефиниране на целевите пазари и моделите на пазарна сегментация: пазар с хомогенни предпочитания; пазар с разпръснати предпочитания; пазар с групирани предпочитания.

Дисертантката е предложила в експериментален план 7 примерни туристически пакета на идейно ниво – 5 маршрута, една образователна програма и един ваканционен пакет. Тематичната рамка на предлаганите пакети е описателна, но би могло да се помисли за по-голяма атрактивност в зависимост от специфичните характеристики на дефинираните таргет-групи.

В заключение дисертантката е систематизирала в резюмативен вид направените в хода на изложението основни акценти и изводи, които са изведени и в края на всяка част. Резултатите от изследването са формулирани в четири направления: теоретични, теоретико-методически, научно-познавателни и практико-приложни. Очертани са перспективите за по-нататъшно изследване на проблематиката.

Библиографията е сравнително изчерпателна – приведени са не само основните изследвания по темата, но и редица по-малки публикации, които допринасят за детайлизиране и прецизиране на анализа и изложението.

Към дисертационния труд са включени и 11 важни за пълнотата му **приложения**, илюстриращи добре акцентите в изложението и инструментариума на изследването.

Прави впечатление граматическата и техническата прецизност на текста, лекият, четивен, но не и опростен стил на изложение, който ще бъде особено предимство при евентуалното публикуване на настоящия текст в книга. Препоръчвам текстът да бъде публикуван като монография след необходимата редакция.

Друго предимство е предпазливостта, умелото и внимателно формулиране на хипотезите и изходните концепции, от които тръгва анализът. Текстът е добре организиран и структуриран, което позволява разсъжденията на авторката да бъдат проследени и оценени по достойнство. Като цяло, представената работа представлява оригинално изследване с ясно

изразени перспективи не само за методологията на изготвяне на туристически продукт, но и за туристическата практика.

Текстът на автореферата и автосправката за приносите на дисертационния труд коректно отразяват изложението. Стела Петрова Стефанова има 2 излезли от печат и 1 – под печат, общо 3 публикации по темата на дисертационния труд.

Дисертационният труд отговаря напълно на законовите изисквания за успешна защита и затова с увереност и удоволствие си позволявам да предложа на уважаемите членове на научното жури да присъдят на Стела Петрова Стефанова образователната и научна степен „ДОКТОР“.

София, 04.02.2021 г.

Подпис:

проф. д.изк. Ваня Б. Лозанова-Станчева